

Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 20.051.237
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника,
доктору мистецтвознавства, професору Дундяк Ірині Миколаївні
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора мистецтвознавства, професора кафедри дизайну і теорії мистецтва
Бабій Надії Петрівни на дисертаційну роботу Пазинюк Марії Василівни
«Зображення музичних інструментів і музикантів в українському малярстві
XVI–XVIII століть»,

науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор кафедри
педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика
Кіндратюк Богдан Дмитрович, представлену на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація» галузі знань 02 Культура і мистецтво

Актуальність теми дисертації.

Аналіз взаємодії візуального й музичного мистецтв у вітчизняній культурології є дедалі затребуванішим напрямом міждисциплінарних студій. Вагомим здобутком сучасних теоретичних дискусій є залучення розширеної доказової бази – історичних та іконографічних джерел. Наданий цифровою епохою доступ до матеріалів спрощується завдяки міжнародним фаховим спільнотам у соціальних мережах, де автентичність та інтерпретація документів можуть бути оперативно перевірені спеціалістами у профільних групах. Цифровізація активізувала міждисциплінарні розвідки на межі музикознавства, мистецтвознавства, археології та архівознавства, що засвідчено появою низки цінних публікацій. Утім, комплексного дослідження, яке б аналізувало часові та стильові трансформації в українській релігійній і світській музичній іконографії, досі не створено.

З огляду на це, актуальність дисертаційної праці Марії Пазинюк зумовлена відсутністю в українському мистецтвознавстві системного аналізу музичної тематики в релігійному та світському малярстві XVI–XVIII століть. Комплексний розгляд музичної іконографії дає змогу простежити закономірності еволюції українського живопису – від умовних іконописних канонів до реалістичних пластичних рішень, а також заповнює прогалини у вивченні національних візуально-символічних образів. Формування цілісного масиву джерел із цієї теми створює методологічне підґрунтя для міждисциплінарних компаративних студій на перетині мистецтвознавства й музикознавства.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Дисертаційне дослідження є складником науково-дослідницької роботи кафедри дизайну і теорії мистецтва Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Актуальні питання культурології теорія та історія культури» (державний реєстраційний номер 0117U004571).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у здійсненні першого комплексного дослідження іконографічних, стилістичних та жанрових особливостей зображення музикантів і музичних інструментів в українському малярстві XVI–XVIII століть. Дисертанткою систематизовано та концептуально осмислено широкий масив пам'яток образотворчого мистецтва ранньомодерної доби із музичними сюжетами. У науковий обіг уведено нові джерела, зокрема твори з кужбушків іконописної майстерні Києво-Печерської лаври в контексті музичної тематики. У праці здійснено системний аналіз іконографічної та стилістичної традиції інтерпретації музичної теми як вагомого елемента українського сакрального мистецтва, а також висвітлено жанрову специфіку відповідних зображень із виокремленням пам'яток портретного й побутового жанрів. Завдяки застосуванню комплексу загальнонаукових та спеціальних мистецтвознавчих методів узагальнено візуальний матеріал, що дало змогу виявити закономірності еволюції та характерні риси розвитку музичних мотивів у малярській спадщині України зазначеного періоду.

Отже, в дисертаційній роботі поставлене наукове завдання – здійснити комплексний аналіз музичних сюжетів і мотивів у світському й церковному малярстві України XVI–XVIII ст. та їх трансформації в контексті іконографії, стилістики, жанрового різноманіття. виконано повністю, а здобувач повною мірою оволодів методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувачки Пазинюк Марії Василівни повністю відповідає вимогам, що застосовуються до наукових робіт здобувачів ступеня доктора філософії та затверджених в п. 5, п. 6 і п. 7 постанови Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про дотримання принципів академічної доброчесності. Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові співпадіння, можна

зробити висновок, що дисертаційна робота Пазинюк М. В. є результатом самостійних досліджень здобувачки і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Мова та стиль викладення результатів

Дисертацію викладено українською мовою. Структура матеріалу є послідовною, логічною та зручною для сприйняття. Автор помірковано й доречно вживає спеціальну термінологію, що сприяє чіткому розумінню тексту та не ускладнює його читання. Загалом текст викладено на високому стилістичному рівні, а нечисленні недогляди мають характер лише поодиноких описок.

Наукова робота Пазинюк Марії складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. 166 сторінок основного тексту, 187 позицій у списку використаної літератури.

У вступі окреслена основна проблематика й актуальність, мета дослідження, сформульований основний науковий апарат, у межах якого визначено комплекс взаємопов'язаних дослідницьких завдань, обґрунтовано методологічні підходи та окреслено теоретичне й практичне значення отриманих результатів.

1. У **Першому розділі** сформовано теоретико-методологічне підґрунтя дослідження. Авторка розпочинає роботу, вивіряючи термінологію відповідно до концепту: тема – сюжет – мотив. Як ключовий, дисертантка застосовує проблемно-логічний метод, що дало змогу цілісно структурувати дослідження та розкрити еволюцію зображення музикантів і музичних інструментів у контексті розвитку малярства України. Це дозволило систематизувати фактологічний матеріал за видами й жанрами образотворчого мистецтва, простежити трансформацію сакральної та світської іконографії з музичними мотивами, а також поглибити аналіз творів, які вже ставали об'єктом мистецтвознавчих розвідок. Відзначимо вагому джерельну базу, у якій дисертантка не просто перелічує наукові, науково-популярні праці й довідникову літературу, а й дає кожній із типологічних груп чіткі характеристики з проекцією на предмет власного дослідження. У підрозділі 1.3. авторці вдалося зібрати багатий матеріал щодо згадок про музичні інструменти у біблійних текстах (Старий Завіт, Псалми) та античній міфології (Аполлон, Орфей, Марсій), що дійсно створює підґрунтя для розуміння богословських та культурних джерел сюжеттики.

Другий розділ «особливості іконографії музикантів і музичних інструментів у іконописі України XVI століття» присвячено систематизації музичних мотивів в українському церковному малярстві XVI століття, що

засвідчила адаптацію візантійської іконографічної традиції до потреб деталізації біблійних сюжетів та відображення тогочасних реалій. На матеріалі ікон «Різдва Христового», «Страшного Суду» та «Страстей Христових» проаналізовано варіативність зображень духових і струнних інструментів – від символічно-умовних аерофонів ангелів та пастухів до деталізованих натуральних труб, лютень і дуд. Особливу увагу приділено проникненню світських сюжетів у сакральний простір через сцени пекла та «неблагочестивого дозвілля» в шинку. У них зображення музик, їхнього одягу й побутових деталей слугують цінним джерелом вивчення народної та цехової музичної культури ранньомодерної доби.

У **Третьому розділі** «Еволюція іконографії, стилістики, жанрів музичної теми в світському живописі України XVII–XVIII століть» авторка показує процес секуляризації мистецтва, що відбувся в добу Бароко. М. Пазинюк вказує на появу всередині іконопису перших світських жанрів: побутового (сцени в шинку, бенкети) та портретного (зображення реальних хористів і регента Сількевича на іконі з с. Ситихів). На прикладах церковних стінописів демонструє, як вводяться у малярство теми світського дозвілля, бенкетів і професійного музикування, які згодом остаточно виокремилися у світські жанри.

Зазначимо, що дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Наукові результати дисертації висвітлені у чотирьох наукових статтях в затверджених наукових фахових виданнях України, та трьох збірках матеріалів і тез наукових конференцій. Також результати дисертації були апробовані на 6 наукових фахових конференціях.

Аналіз оприлюднених праць дає підстави стверджувати, що науковий рівень публікацій є цілком належним та повністю відповідає вимогам, які висуваються до здобувачів наукового ступеня доктора філософії. Статті та тези доповідей логічно висвітлюють ключові етапи й теоретико-практичні результати дослідження, демонструючи послідовність наукового пошуку.

Таким чином, наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувачки та відповідають вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Недоліки, зауваження, дискусійні питання до дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу в цілому, її актуальність та ретельне опрацювання масиву історичних, іконографічних й інших джерел а також наукової літератури вважаю доцільним висловити такі зауваження і побажання:

1. У формулюванні хронологічних рамок дисертантка вживає термін «прадавні часи» (с. 16). Це слово має виражене поетичне, публіцистичне чи фольклорне забарвлення. У подальшому рекомендуємо замінювати його на точні терміни залежно від того, про яку саме епоху йдеться.

2. Підрозділ 1.1 «Термінологія та методика дослідження», хоч і окреслює ключове теоретичне підґрунтя праці, потребує посилань на фахові джерела, на які спирається основна термінологічна база.

3. Текст підрозділу 1.3 потребує суттєвого структурування та скорочення (30 с.) для відповідності як своїй назві, так і загальній логіці дисертації. Тож рекомендуємо:

- усунути «археологічний ухил», залишивши лише ті тези, які безпосередньо стосуються питань візуалізації (малюнків, фресок);
- перенести акцент на іконографію малярства: фокусуватися не на тому, як виникали інструменти, а на тому, як музична тема кодувалася у візуальному мистецтві;
- посилити історіографічно-теоретичний аспект – конкретизувати, які саме мистецтвознавці та богослови досліджували вплив описаних античних і біблійних сюжетів на європейську та українську іконографічну традицію;
- зробити чіткий підсумок: як саме розглянуті античні та біблійно-богословські джерела трансформувалися й підготували ґрунт для появи музичних сюжетів в українському сакральному та світському малярстві XVI–XVIII ст.

4. На початкові розділу 3 сказано: «У Західній Європі бароко тривало десятиліття, а на наших землях розтягнулося упродовж XVII–XVIII ст. й мало вплив на формування модерної української самосвідомості» (с.104). Зазначимо, що ця теза є некоректною, оскільки в Західній Європі Бароко було панівним стилем упродовж майже двох століть (починаючи від кінця XVI і до середини XVIII ст.), а не лише кількох десятиліть. Різниця полягала не в тривалості епохи, а в її внутрішній еволюції (раннє, високе, пізнє бароко / рококо) та регіональній специфіці засвоєння стильових рис.

5. У підрозділі 3.1., розмірковуючи про портрети реальних хористів, шинки, бенкети та світський одяг всередині ікон, авторка фактично описує секуляризацію, але не називає її своїм іменем. Вона не підводить під ці описи чіткого теоретичного підґрунтя про перехід від сакрального до світського малярства, через що зв'язок із загальною назвою розділу залишається розмитим.

6. Висновки до розділів дисертації та прикінцеві надто розлогі; їх варто сформулювати стисліше та конкретніше.

Наприкінці зазначу, що зіставлення мети, завдань та підсумкових висновків дисертації засвідчує майже ідеальну структуру, структурно-логічну відповідність і повне виконання поставлених завдань у роботі. Вважаю, що висловлені зауваження не є визначальними і не зменшують високу наукову новизну та практичну значимість результатів та не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Висновок про дисертаційну роботу

Вважаю, що дисертаційна робота здобувачки ступеня доктор філософії Пазинюк Марії Василівни на тему «Зображення музичних інструментів і музикантів в українському малярстві XVI–XVIII століть», виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для вітчизняної культури і мистецтва. Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. №261 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №283 від 03.04.2019 р. та №502 від 19.05.2023 р., а також п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувачка Пазинюк Марія Василівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Рецензент:

Доктор мистецтвознавства,
професор кафедри дизайну
і теорії мистецтва

Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Надія БАБІЙ